

Flora Mequinensana

Per Alfonso Maíllo

Ja des de petit volia saber què eren aquelles plantetes i bitxets tan curiosos que mos envolten. Ara, fa uns anys que miro de recopilar la flora (1) i la fauna de Tamariu (2), una vall riu amunt del Poble. Aprofito la creació d'aquesta revista per difondre els éssers que hi podem trobar. Un testimoni de les diverses estratègies que té la vida per desenvolupar-se i escampar-se. Aquesta secció se dirà Flora Mequinensana. I tindrà lo seu corresponent animal en Fauna Mequinensana. La intenció és donar a conèixer la diversitat que tenim al voltant, i de la que formem una efímera ínfima part. Comencem amb la gespa de les eixutes eres de Tamariu, lo tendre però ferrenyo «aubafam».

AUBAFAM

Plantago albicans

L'aubafam (família *Plantaginaceae*, gènere *Plantago*) és una planteta petita, blanquinosa, de fulles perennes i allargades en forma de punta de llança, toves i tendres, i soca una mica llenyosa. Pot arribar a fer 40 cm., normalment estesa a enterra. A vegades se concentre en petits rogles no massa densos.

Les fulles estan cubertes d'uns pelets blancs atapits que li donen l'aspecte blanquinós (desconec la funció dels pels, si és que en té). La disposició de les fulles és en roseta basal, no gaire simètrica. Quan fructifica, del mig de la roseta ix una espigueta vertical, a la punta de la qual se desenvoluparà la inflorescència, composta de petites flors, que floreixen d'abril a juliol. Les flors són hermafrodites, i se pol·linitzen per l'aire.

Té dos aparences molt diferents: quan està seca -l'estat habitual al nostre terme- les fulles estan més esblanquides, més primes i una mica recaragolades i aplanades enterra, mentres que quan està haumida les fulles són més grans, s'aixequen més verticals i són més verdoses.

L'aubafam sol créixer a les eres, vores de camins, pedregars, talussos, bordons, guareits i puestos secs, i amb abundant radiació solar. A sovint per on ha pasturat bestiar. No li cal gaire profunditat, perquè les rails no són molt fondes.

Quan va aparèixer aquesta petita planteta? La presència més antiga del gènere *Plantago* detectada és lo pol·len trobat al jaciment de Mirabel (Ardèche, sud-est de França), amb una data aproximada de 6,4 milions d'anys. I una mica més tard a Venta del Moro (València, Espanya),

Aubafams espigats. Foto: Alfonso Maíllo

vora dels 6 milions d'anys (3). Per tant, és bastant possible que l'ancestre comú de tots los plantatges (entesos com membres del gènere *Plantago*) estigués a prop. Després se van anar escampant, i al Neolític ja són comuns. Es una espècie pionera, ocupa territoris humanitzats, i aprofita les vies obertes per l'home -incendis, camins, pastoreig, agricultura- per expandir-se. En arqueobotànica, l'aparició de plantatges als jaciments europeus és indicadora d'influència hu-

A dalt, fulla recaragolada d'aubafam eixut. Davall, aubafam pito i ufà. Fotos: Alfonso Maíllo

mana al territori (4). Generalment, a més plantatges, més pressió antròpica.

El gènere *Plantago* té vora 200 espècies escampades per tots los continents, excepte l'Antàrtica. De les diferents formes en que han evolucionat els *Plantago*, hi ha setze espècies presents a l'Aragó segons l'herbari de Jaca -atles botànic d'Aragó(5)- de

les que se'n citen sis detectades a Mequinensa: afra, albicans, coronopus, lagopus, lanceolata i major (aquest rader amb la subespècie major també). A Tamariu, de moment n'he identificat tres: albicans, coronopus i major.

Respecte a *Plantago albicans* en concret, és habitual al terme del Poble. A la vall de l'Ebre és bastant comuna, i se va fent més esporàdica als Pirineus. S'escampa per bona part de la Península Ibèrica, a excepció del nord-oest. I la distribució mundial és al voltants del Mediterrani, hasta lo sud-oest d'Àsia, tenint Iran com a extrem.

Se poden minjar les fulles tendres en amanida, o bollides com a verdura, si l'àrea no ha estat contaminada.(6)

A vegades ixen unes boletes com de cotó a la punta de la espigueta. És l'àcar *Aceria barroisi*, que hi fa allí lo niu.

Aubafam en processó pel mig del camí. Alfonso Maíllo

Lo nom d'«aubafam» probablement sigo un endemisme lèxic del poble, com exposa Hèctor Moret (7) -per cert, ell va ser qui me la va «presentar»- segons va arreplegar del testimoni oral de Paquito Copons, terme emparentat estretament amb lo més estès d'«herba-fam», com s'anomena al Segrià.

NOTES:

- (1) <http://botanicatamariu.blogspot.com>.
- (2) <http://faunatamariu.blogspot.com>.
- (3) Ronsted, N. et al. (2002): «Phylogenetic relationships within *Plantago* (*Plantaginaceae*): evidence from nuclear ribosomal ITS and plastid trnL-F sequence data» (*Botanical Journal of the Linnean Society*, 139, pàg. 323-338).
- (4) López, P. (2017): «La Reconstrucción del medio en el pasado a través de la Arqueobotánica. El paisaje español de los últimos 150.000 años» (*La Prehistoria en la Península Ibérica*, pàg. 28).
- (5) <http://floragon.ipe.csic.es/listaplantasmunicipio.php?municipio=68>.
- (6) <http://acorral.es/malpiweb/florayfauna/llantenblanco.html>.
- (7) Moret, H. (2006): «Aubafam, endèmic fitònim de Mequinensa?» (*Batec a Batec*, pàg.199).

Boletes de l'àcar *Aceria barroisi* a les puntes de les espiguetes de l'aubafam. Foto: Alfonso Maíllo